

*Н.В. Бардіна,
доктор філологічних наук, професор,
Міжнародний гуманітарний університет,
м. Одеса, Україна*

ЯПОНСЬКІ УЯВЛЕННЯ ПРО СУТНІСТЬ МОВИ ТА ФІЛОСОФІЯ М. ГАЙДЕГГЕРА

***Анотація.** Статтю присвячено найголовнішій проблемі мовознавства – відсутності єдиного розуміння сутності мови. Шляхом аналізу однієї роботи М. Гайдеггера, написаної у формі сократівського діалогу між німецьким і японським філософами, автор виявляє спільне й особливе в уявленнях про сутність мови представників різних лінгвоментальних світів.*

***Ключові слова:** філософія мови, японська мова, німецька мова, М. Гайдеггер.*

Мова – невід’ємна якість людини, саме те, що й робить її людиною, тому надати визначення мові, знаходячись в межах власної свідомості, неможливо. Наука здатна лише на створення певної логічної моделі, яка в подальшому й досліджується як мова. Може, саме тому, у відомій «Лінгвістичній енциклопедії» О.О. Селіванової стаття про мову взагалі відсутня. Видатний лінгвіст ХХ століття Роман Якобсон знаменно назвав одну зі своїх статей «У пошуках сутності мови», де він відстоює думку про моделювання мови як семіотичної системи. Мартин Гайдеггер, видний німецький філософ, засновник сучасної герменевтики і дінгвофілософії, який разом з Людвігом Вітгенштайном здійснив мовну революцію, три зі своїх лекцій, прочитаних у Фрайбурзькому університеті у 1957–1958 роках, теж присвятив «пошукам сутності мови». Видатний лінгвіст сучасності Ю.С. Степанов стверджував, що «образ мови» – це образ століття, який створюється європейськими ідеями: філософською думкою М. Гайдеггера, естетичними поглядами Б. Брехта, лінгвістичними концепціями Е. Бенвеніста [9]. Все більша кількість лінгвістів схиляється до того, що наблизитися до розуміння «сутності мови» можна не в інструментальному а лише у лінгвофілософському просторі [9]. Для цього треба озирнутися назад, на період грецької античності, і поглянути на розуміння феномену «мова» в інших сучасних культурах, для яких Давня Греція не була «колискою цивілізації».

Відомо, що у давньогрецькій мові ключове для наших міркувань слово «λόγος» має у сучасних словниках майже 40 тлумачень: це і слово, і розумне мовлення, і порядок, і структура тощо. Аналізуючи твори Платона, автор цієї статті колись запропонував тлумачення сутності мови як «як звукову об’єктивацію логосу», зухвало протиставивши свою думку глибоким філософським міркуванням Мартина Гайдеггера, який теж у ранніх роботах шукав сутність мови в грецькому феномені «λόγος» [2]. Але пізніше Мартин Гайдеггер відійшов від своєї позиції: «Літнього семестру 1934 року я читав лекцію під назвою «Логіка». Однак були це роздуми про λόγος, у якому я шукав сутність мови. Між тим минуло майже десятиріччя, аж я зміг сказати, що я думав, – відповідного слова немає ще й досі. Перспектива для мислення, яке з усіх сил намагається відповісти сутності мови, ще оповита туманом на всю свою відділь. Тому я ще не бачу, чи те, що я намагався мислити як сутність мови, буде достатнім і для сутності східноазійської мови...» [6, с. 87].

Сучасні філософи вже звернули увагу на перегукування філософії М. Гайдеггера з японськими варіантами буддійської філософії, конфуціанства, даосизму. При цьому, підкреслюючи, що йдеться не про будь-яке запозичення, а про «спільність безпосереднього переживання реальності», історики філософії, крім близькості ставлення до буття як до безперервного процесу розгортання, який має місце у часі и в людині, крім подібності одного з ключових понять гайдеггерівської філософії Das Nichts японському концепту Порожнеча, відзначали певну схожість поглядів німецького

філософа з японськими уявленнями про сутність мови взагалі, всупереч кардинальній розбіжності західних і східних мов, до східних лінгвофілософських уявлень [10].

Предметом нашої уваги стаття Гайдеггера «Із розмови про мову одного японця й одного, що його розпитував» (1953–1954 роки написання), яка лише нещодавно була надрукована і не привертала досі уваги лінгвістів. Формально статтю написано у формі сократівського лінгвофілософського діалогу між *тим, що розпитує* (М. Гайдеггером) та з *одним японцем* (професором-германістом Токійського королівського університету Тезуки) [6; 14]. Багато коментаторів вважали, що Гайдеггер вигдав цю бесіду й словами міфічного японця намагався викласти власні ідеї. Але ж цей діалог дійсно відбувся і саме роздуми японця наштовхнули німецького філософа на ідею про гносеологічні координати, в яких можна окреслити феномен, що його традиційно називають *langue, language, мова*, язык тощо. Пізніше було доведено, що німецький філософ читав лекції стажерам з Японії, і до нього дійсно приїздив професор з Токію, і згаданий на початку діалогу граф Сузо Кукі, дійсно, колись стажувався у німецького філософа [10]. Більше того, у 1996 році Райнхард Мей звинуватив Гайдеггера у плагиаті: дослівному використанні у своїх роботах тез даосизму [15]. Але у тексті Гайдеггера ми бачимо спільне намагання представників різних світів хоча б намацати сутність мови.

Мета аналізованого філософського діалогу – знайти визначення Мови, яке би підходило й європейським, і східноазійським мовам, тому що дана Гайдеггером раніше дефініція мови, яку сучасні лінгвісти використовують в якості парадигмальної метафори, не відповідає багатьом критеріям: «Пт: Нещодавно я, доволі незграбно, назвав мову оселею буття. Якщо людина через свою мову мешкає у бутті, ми європейці, ймовірно, мешкаємо в якомусь геть інакшому домі, ніж східноазійська людина. Яп.: За умови, що мови тут і там не просто різні, а в своїй основі мають іншу сутність. Пт.: Тоді розмова з дому до дому майже неможлива» [6, с. 84]. Чи так є насправді, чи може європеєць зрозуміти японця?

Дійсно, Японія – дивовижна країна, з дивовижною ментальністю і ставленням до проблем мови. Іноді її називають «країною-позичальницею». Як зазначає відомий український японіст, перекладач, проф. І. П. Бондаренко, «ще значною мірою відповідає історичній дійсності. Саме від своїх найближчих сусідів – китайців та корейців – японці запозичили свого часу поливного рисівництва, численні ремесла, буддизм, конфуціанство, даосизм, ієрогліфічне письмо, музику, архітектуру» [4, с. 5]. Самий етнос японців, японська мова, як довели останні дослідження, у тому числі проф. О. І Бондаренка, утворилися складним шляхом конвергенції [5]. Але при цьому японці не просто «позичають» і навіть не запозичують: японський доцентровий менталітет є націленим на «матеріал, який зміцнив би їхнє становище й забезпечив просування уперед» [11, с. 7-8]. Японці вбирають до себе – до своєї культури, релігії, графіки, лексики – все, що можна переплавити відповідно єдиному світобаченню. Професор І. П. Бондаренко виділив декілька основних концептуальних засад, що характеризують цей своєрідний менталітет [4, с. 240]. Зупинимося лише на окремих з них, без яких буде важко зрозуміти, що саме обговорюють М. Гайдеггер з японським германістом. Це такі концепти, як:

“*бігаку*” (美学 – “почуття краси”, “естетика”),

“*кісецу*” (季節 – /*досл.*: “**пори року**”/ чітка синхронізація й залежність повсякденного життя від пір року),

“*вабі*”/ “*сабі*” (侘び/寂び – “незрозумілий смуток”),

“*аймай*” (曖昧 – “невизначеність”, “невиразність”),

“*тіммоку*” (沈黙 – “мовчання”),

“*харатей*” (腹芸 – “спілкування без слів”) [4, с. 240].

Безумовно, існує багато спроб визначити ключові концепти японської ментальності, але, як зазначає проф. І. П. Бондаренко, «зазначені чинники виділяються чи принаймні не заперечуються японськими фахівцями – психологами, етнографами, культурологами, літературознавцями, які традиційно дуже критично, а іноді й упереджено, ставляться до будь-яких наукових досліджень іноземців у цій царині» [4, с. 240].

В системі японської мови протиставлені підсистеми «ваго» і «канго». Ваго – це шар лексики, який включає прадавні австронезійські й алтайські слова, а також найдавніші запозичення з китайської та корейської мов. Саме цей варіант мови, разом із синтоїзмом, вважають в національній традиції японського мовознавства відповідним «японському духу». Китайські слова, що були асимільовані пізніше і функціонують паралельно з питомими, мають назву «канго». Сфери вживання ваго і канго диференційовані: ваго, що має більш синтетичне, образне, емоційно забарвлене значення, обслуговує побутове спілкування, а канго, яке тяжіє до конкретності, – ті сфери, де потрібне визначення чітких понять. На мовну свідомість японців уплинула історія країни, історія формування мовної системи. З точки зору європейців, японці приділяють на диво багато уваги мовним проблемам. Влада постійно підтримує дослідження, присвячені японському менталітету, основою якого є мовна картина світу [1] Японці вважають, що краще мовчати, ніж говорити; ввічливіше не договорювати фразу до кінця, бо співрозмовник має зрозуміти думку і завершити цю фразу.

Хоча нарис Гайдегера написано німецькою мовою, він весь просякнтий японським світобаченням і навіть стилізований під традиційну японську манеру спілкування: один із співрозмовників замовкає посередині репліки в надії, що інший зрозуміє його думку і завершить висловлювання.

Читач спостерігає зіткнення східного – синтетично-інтелегібельного – та західного – аналітико-раціонального – типів мислення, різниця між якими об'єктивована, зокрема, в особливостях лексичної системи. В японській мові поєднуються два типи слів: «слова з підвищеною конкретністю» і «слова з підвищеною абстрактністю». До останніх належать такі, які позначають найсуттєвіші виміри людського життя. Тому Гайдегер зізнається, що зміст деяких японських слів він не може зрозуміти навіть після тлумачення, і запитує японця, чи є в їхній мові назва тому явищу, яке в європейській традиції називають *мовою*.

Тезуки, у свою чергу, зазначає, що після того, як японці почали пізнавати європейське мислення, вони зрозуміли, що їхній мові «не вистачає обмежувальної сили уявляти предмети в однозначному поєднанні поперемінного підпорядкування один одному», тому японською сутність мови не можна визначити, на неї можна лише натякнути. І навіть цей натяк (нім. *Wink*) зробити дуже важко, тому що в японському світі не надають цьому питанню ваги. До того ж є сутності невисловлені, приховані або зовсім невимовні [6, с. 42], або вимовні лише у поезії.

Відомий японський поет, філолог, літературознавець Мотоорі Норінага про це “загадкове” і “невимовно чарівне” ще у XVIII ст. писав:

Якщо мене хто-небудь запитає:

“Яка вона – Японії душа?”

Скажу, що схожа

На квітучих вишень в ранкових горах

Ніжний аромат [4, с. 42].

Але після роздумів і вагань Тезуки все ж називає слово «**кото-ба**», яке відноситься до *ваго*, тобто характеризується поетичністю, близькістю до душі японця. До того ж його значення перегукується з віршем, який ми навели вище.

Слово «кото-ба» складається з двох ієрогліфів 言葉: 言 – ієрогліф, який тлумачать як позначення ідеї «говоріння», умовно зображає верх голови, лоб, очі, ніс і відкритий рот людини; 葉 – ієрогліф на позначення слова «листок», «лист (дерева)». Професор Тузуки пояснює внутрішню форму назви мови дещо складніше. Для ієрогліфа 葉 він знаходить еквівалент у німецькій мові – *die Blätter, die Blütenblätter*, – але зміст «кото», на думку японця, можна зрозуміти, лише звернувшись до ключового слова «ікі». Сучасні японські культурологи пояснюють «ікі» як концепт культури Едо, почуття прекрасного, сформоване в особливому світі «квітів та верб», «веселих кварталів». Це почуття характеризує не лише особливу культуру кохання, але й стримано-еротичний стиль, навіть чорно-білий геометричний дизайн одягу [7]. Співрозмовник Гайдегера пояснює особливість феномену *ікі* формулою «без *іро* немає *ку*», де «іро» має значення ‘барва’, ‘пристрастне кохання’, а «ку» – ‘порожнеча’, ‘відкритість’, ‘небо’. «Ікі», таким чином, – це повіви тиші яскравого захоплен-

ня до нестями (*das reine Entzücken der rufenden Stille*). А «кото», у свою чергу, позначає не лише це захоплення, але й його виявлення. Отже, «кото-ба» – це пелюстки цвіту, що виходять із *кото* – прояснювального послання творчо-плідної (харизматичної) зачарованості.

Сприймавши цей «натяк», Гайдеггер намагається знайти одне відповідне німецьке слово. Але запропоноване їм *Die Sage* не задовольняє співрозмовників, а «*das Sagenhafte*» примушує визнати, що шлях до прийнятного освітлення сутності мови є дуже довгим. Його ніхто не може здолати, допоки наука вимагатиме інформації у вигляді тверджень і ключових слів. Отже японська «незацікавленість» цією проблемою виявляє, що розв'язати її можна лише у філософському, лінгвофілософському або поетичному просторі, розлучившись з усякими «це є...» і занурившись у тривале *говоріння* і *мовчання* – суголося, що надає мові життя.

Цікаво, що у лекціях, які були прочитані у Фрайбурзькому університеті після написання статті «Із розмови про мову», М. Гайдеггер визначає мову на кшталт японського «кото-ба»: «Мова – це цвіт з вуст. Цим квітом розквітає земля квітці неба назустріч» [6, с. 175]. І неодноразово підкреслює, що «поезія і мислення не лише перебувають у стихії казання, а і своїм казанням завдячують різноманітному досвідові мови, який ми ледве чи помічаємо і який для нас узагалі не зібраний [6, с.160].

Моделюючи мову, ми розуміємо, що це лише проекція на один з евристичних екранів феномена, зрозуміти сутність якого мріють не одне тисячоліття. І дивовижний збіг поглядів, напрямів у пошуках цієї сутності представниками різних культур, в працях, написаних на різних континентах, є неабияким підтвердженням того, що шлях цих пошуків є вірним: пізнаючи мову, ми пізнаємо світ і ментальність різних народів.

«Немає речі, де бракує слова» [6, с. 159].

ЛІТЕРАТУРА

1. Алпатов В.М. Япония: язык и культура / Владимир Михайлович Алпатов. – М.: Языки славянских культур, 2008. – 206 с.
2. Бардина Н.В. Языковая гармонизация сознания: [монография] / Н.В. Бардина. – Одесса : Астропринт, 1997. – 271 с.
3. Бацевич Ф.С. Філософія мови : Історія лінгвофілософських учень : Підручник / Ф.С. Бацевич. – К. : ВЦ «Академія», 2008. – 240 с.
4. Бондаренко І.П. Розкоші і злидні японської поезії: японська класична поезія в контексті світової та української літератури / І.П. Бондаренко. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 566 с.
5. Бондар О.І. Японська мова як наслідок взаємодії мов ностратичної і айстро-тайсько-австронезійської макросімей / О.І. Бондар // Мовознавство. – 2012. – № 6. – С. 53 – 62.
6. Гайдеггер М. Дорогою до мови [переклад з нім. Володимир Кам'янець] / Мартін Гайдеггер. – Львів: Літопис, 2007. – 232 с.
7. Саэки Дзюнко. «Ики» или не «ики» – вот в чем вопрос [пер. М. Ghast] / Дзюнко Саэки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bokunomichi.com/105_shou_iki/
8. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844 с.
9. Степанов Ю.С. Изменчивый «образ языка» в науке XX века; Альтернативный мир, Дискурс, Факт и принцип Причинности // Язык и наука конца 20 века / под ред. акад. Ю.С. Степанова. – М., 1995.
10. Хайдеггер и восточная философия: поиски взаимодополнительности культур / Отв.ред. М.Я. Корнеев, Е.А. Торчинов. 2-е изд. – СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2001. – 555 с.
11. Хэдленд Дэвис. Мифы и легенды Японии [пер. з англ. Сидоровой О. Д.] / Дэвис Хэдленд. – М. : «Центрполиграф», 2013. – 379 с.
12. Якобсон Р.О. В поисках сущности языка / Р.О. Якобсон // Семиотика . – М. : Радуга, 1983. – С. 103–117.
13. Языкознание в Японии / Составление и предисловие В.М. Алпатова. Общая редакция И.Ф. Вардуля. – М.: Радуга, 1983. – 313 с.
14. Heidegger M. *Unterwegs zur Sprache* / Martin Heidegger. – Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1985. – 262 s.

15. May Reinhard. Heidegger's Hidden Sources : East Asian Influences on his Work. Translated and complementary by Graham Parker / Reinhard May. – London: Routledge. – 1996. – 144 p.

Н.В. Бардина. Японские представления о сущности языка и философия М. Хайдеггера. – Статья.
ORCID 0000 – 0001 – 5369 - 6468

Аннотация. Статья посвящена самой главной проблеме языкознания – отсутствию единого понимания сущности языка. Путём анализа одной работы М. Хайдеггера, написанной в форме сократовского диалога между немецким и японским философами, автор выявляет общее и особенное в представлениях о сущности языка представителей разных лингвоментальных миров.

Ключевые слова: философия языка, японский язык, немецкий язык, М. Хайдеггер.

Nataliia V. Bardina. Japanese Perception of the Essence of Language and the Philosophy of M. Heidegger. – Article. ORCID 0000 – 0001 – 5369 - 6468

Summary. This article is dedicated to the main problem of linguistics - the absence of the unified understanding of the essence of language. By means of analysis of a work of M. Heidegger, written in a form of Socratic dialogue between a German and a Japanese philosophers, the author finds general and specific in the perception of the essence of language by representatives of different linguoamental worlds.

Key Words: Philosophy of language, Japanese language, German language, M. Heidegger.

УДК 81.255

Н.Л. Бруслинец,
студентка III курса,
Международный гуманитарный университет,
г. Одесса, Украина

ПЕРЕВОДЧЕСКИЕ ОШИБКИ В ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОМ ТЕКСТЕ

Аннотация. В статье рассмотрены особенности перевода общественно-политических текстов, суть понятия «переводческая ошибка» и его виды. Выявлены причины их появления.

Ключевые слова: перевод, переводческая ошибка, общественно-политический текст.

Политическая сфера издавна привлекает к себе внимание представителей различных общественных наук. Лингвистика не стала исключением, общественно-политическая сфера вызвала особый интерес у лингвистов, филологов и переводчиков, целью которых является исследование особенностей перевода общественно-политических текстов.

Актуальность исследования обусловлена тем, что перевод общественно-политических материалов несет решающее значение для современного общества и для его дальнейшего развития. Это связано с непрерывно растущим потоком политической информации, интенсивным расширением международных связей, проведением международных политических собраний и конгрессов. В условиях постоянно развивающейся общественно-политической жизни общества, перевод общественно-политических текстов считается одним из наиболее востребованных переводов, так как общественно-политические тексты стали средством пропаганды и орудием идеологической борьбы.

Цель исследования заключается в: ознакомлении с основными видами переводческих ошибок; анализе переводческих ошибок студентов 4 курса (на материале практического пособия по